

Olavi Koivukangas Ph.D., FT

Siirtolaisuusinstituutin johtaja, Turku

Juhlapuhe itsenäisyyspäivänä 6.12.1990 Peräseinäjoella

Arvoisa juhlayleisö,

Suomen kansa otti vapailla vaaleilla valitsemansa eduskunnan välityksellä kohtalonsa omiin käsiinsä 73 vuotta sitten. Mutta Suomen itsenäisyyden juuret ovat paljon kauempana kuin kahden sukupolven takana. Lähtökohdaksi voimme ottaa ajan noin 1000 vuotta sitten, jolloin täällä olleen muinaisen asutuksen ja muuttoliikkeen ansiosta esi-isämme: varsinaiset suomalaiset, hämäläiset ja karjalaiset heimot muotoutuivat. Tiheimmille asutusalueille syntyi yhdyskuntia, joiden paikallisessa itsehallinnossa - ikimuinoisilla kärjäkivillä - ovat suomalaisen kansanvallan juuret.

Uuden vuosituhannen alkaessa asutus levisi kohti pohjoista. Savon järviolueet ja Pohjanmaan jokivarret saivat pysyvää asutusta. Jo esihistoriallisina aikoina väestö oli liikkuvaa. Siirryttiin sinne, missä riistamaat ja kalavedet olivat parhaimmat. Yhtenä syynä siirtymiselle saattoi olla halu löytää rauhallinen asuinpaikka joka olisi sivussa sotaisien viikinkien tai muiden naapurien ryöstöretkiltä. Mutta vähitellen suomalaiset joutuivat tekemisiin kahden vieraan kulttuurin kanssa. Kristinoppi alkoi levitä - usein miekan voimalla - sekä lännestä että idästä. Alkoi hahmottua maantieteellinen kokonaisuus - Suomi - joka sai vaikutteita kulttuuriinsa molemmista ilmansuunnista ja jossa lännen ja idän edut seuraavina vuosisatoina niin monesti törmäsivät toisiinsa.

Suurin osa aluetta liitettiin Ruotsin valtapäiriin, Novgorodin vallan ulottuessa itäisiin osiin.

Ruotsin 600 vuotta kestäneen hallinnon aikana jotkut suomalaiset, kuten Anjalan liiton miehet v. 1788, unelmoivat itsenäisyydestä. Porvoon valtiopäivillä 1809 keisari Aleksanteri I nosti Suomen kansakuntien joukkoon liittäessään maan Venäjän keisarikuntaan. Kuitenkin vasta 1860-luvulla Aleksanteri II:n suopeassa ilmapiirissä saattoi valtiopäivien säännöllinen toiminta alkaa yhteiskunnallisten olojen uudistamiseksi kansallisen herättäjämme J.V. Snellmanin johdolla. Suotuisan kehityksen katkaisi Venäjällä voimistunut pan-slavistinen liike ja myös Suomeen ulottuneet venäläistämistoimenpiteet vuosisadan vaihteessa. Poliittiset sortotoimet olivat yksi keskeisiä Amerikkaan muuton syitä. Erityisesti nuoret miehet pyrkivät välttämään pitkää sotapalvelusta Venäjän armeijassa.

Ensimmäisen maailmansodan puhjettua Suomi oli kypsynyt itsenäisyyteen. 2000 nuorta suomalaista miestä hakeutui Saksaan armeijaan saamaan sotilaskoulutusta maan vapauttamiseksi. Venäjän vallankumouksen tapahduttua maaliskuussa 1917 joukko Australiaan menneitä suomalaisia oli varmoja Suomen itsenäistymisestä. Niinpä tietävästi ensimmäiset Suomen itsenäisyyden juhlat järjestettiin Queenslandin tropiikissa juhannuksena 1917. Aarniometsässä nuoret puunhakkaajat kohottivat kolminkertaisen eläköön-huudon itsenäiselle Suomelle - puoli vuotta ennen itsenäisyysjulistusta. He olivat päätelleet, että sopivin aika Suomen itsenäistymiselle olisi valon juhla juhannus.

En puutu tarkemmin v. 1918 tapahtumiin enkä toisen maailmansodan aikaisiin koettelemuksiin. Kiitollisina muistamme niitä kymmeniä tuhansia miehiä ja naisia, joiden uhrien ansiosta siniristilippu liehuu saloissa juhlapäivänämme.

Toista maailmansotaa seurasi vilkas jälleenrakentamisen kausi. Tullessa 1960-luvulle suomalainen yhteiskunta koki nopean rakennemuutoksen. Sodan jälkeen syntyneille suurille ikäluokille ei löytynyt riittävästi työtä, ja sadat tuhannet nuoret joutuivat lähtemään siirtolaisiksi Ruotsiin ja muualle. Mutta sitkeällä työllä on rakennettu suomalainen hyvinvointi, sosiaaliturva ja korkea koulutustaso. Urho Kekkosen sanoilla: itsenäisyys on lunastettu joka päivä.

Suomi on osoittanut historiallaan ja teoillaan oikeutensa itsenäisyyteen. Eipä ihme, että olemme esikuvana parhailaan itsenäisyytensä puolesta kamppaileville Baltian maille.

Vuonna 1990 Suomi-neito - tai pitäisikö sanoa isoäiti - viettää itsenäisyyspäiväänsä hieman sekavissa tunnelmissa. Persianlahden tilanne on räjähdysherkkä, ja Irakista yritetään saada pois viimeisiä suomalaisia. Huolestuneina kysytään vyöryykö läntisen maailman sotakoneisto yli Irakin ennen maaliskuun hiekkamyrskyjä. Laajasti pohditaan myös sitä, onko Suomi menossa ajopuun tavoin mukaan Euroopan yhdentymiskehitykseen. Samaan aikaan maahanmuuttajat ja pakolaiset kolkuttelevat Suomen porteilla.

Kuwaitin kriisin osalta toivomme kaikki neuvotteluratkaisua. Muutoin on pelättävissä, ettei aseellinen konflikti rajoittuisi kiistaan Kuwaitista vaan saattaisi levitä myös lähialueille Israelia myöten.

Euroopan viimeaikaisessa kehityksessä on paljon myönteistä. Myös Suomi on hakemassa omaa tietään uudessa Euroopassa. Suomella on edessään todellinen valinta, joka on tehtävä Suomen omien etujen pohjalta. Järkevältä tuntuu myös pääministerin omaksuma linja, että neuvottelut Euroopan talousalueesta käydään ensin loppuun ja jatkossa ehdot ratkaisevat suhteemme Euroopan yhteisöön. Käsitykseni mukaan puolueettomuuden periaate tulee olemaan kovaa valuuttaa myös tulevaisuuden maailmassa. Toisena puolustettavana peruspilarina haluaisin mainita asuinympäristömme ja eurooppalaisen mittapuun mukaan puhtaan luontomme. Tämä koskee erityisesti herkästi haavoittuvia rannikkojamme ja vesistöjämme.

Euroopan yhdentymiskehitys on erityinen haaste Suomen aluerakenteelle ja maakuntien kehitykselle. Elinvoimaisten maakuntien tulee olla kiinteässä ja suorassa yhteydessä Euroopan valtokeskuksiin ja muihin markkina-alueisiin. Suomen tulisi toteuttaa väliportaan itsehallinto, kuten mm. Ranskassa 1980-luvulla. Myös Neuvostoliiton osavaltioiden pyrkimykset itsenäisyyteen heijastavat tavoitetta alueelliseen itsehallintoon asukkaiden omilla ehdoilla. Pitkällä tähtäyksellä uskon maakuntaitsehallinnon toteutumiseen myös Suomessa. Onhan periaate mainittu jo Suomen hallitusmuodossa. Hyvä merkki oikeasta suunnasta on yhdeksän seutukaava- ja maakuntaliiton yhdistyminen ensi vuoden alusta.

Mutta todellinen alueellinen itsehallinto edellyttää vapailla vaaleilla valittua maakuntavaltuustoa ja maakuntajohtajaa. Maakuntaitsehallinto tulisi nostaa ensi kevään eduskuntavaalien yhdeksi keskeiseksi teemaksi. Monien jopa päällekkäisten organisaatioiden ja kunnallisliittojen yhdistymisellä päästäisiin huomattavaan hallinnon parantamiseen ja veromarkkojen säästöön. Tulevaisuuden kehitys lieneekin sellainen, että valtiolle ja keskushallinnolle tulee lähinnä neuvotteleva ja koordinoiva rooli, ja varsinaiset sisällölliset päätökset tehtäisiin paikallistasolla. Tämä suuntaus ilmenee siitäkin, että kuntasektorilla on jo nyt kaksi kertaa enemmän työvoimaa kuin valtiolla.

Esimerkkinä hallintoalasta, jonka painopiste tulisi keskittää paikallistasolle, olisi ympäristöongelmat ja luonnonsuojelu.

Uudelle Euroopalle on ennustettu myös kansainvaelluksia. Äskettäisessä Ety-kokouksessa Pariisissa Euroopan maiden johtajat neuvoivat Länsi-Eurooppaa varautumaan pakolaistulvaan idästä. Arviot halukkaista neuvostoliittolaisista maastamuuttajista vaihtelevat 4-25 miljoonaan ihmiseen. Osa muuttopaineesta kohdistuu Suomeen. Neuvostoliitossa on lähes 100 000 suomalaissyntyistä, ennen kaikkea inkerinsuomalaisia, jotka on luokiteltu paluumuuttajiksi. Suomen työllisyystilanteen nopea heikkeneminen on hillinnyt suomalaissyntyisten muutttoa Neuvostoliitosta.

Suomi on muuttumassa siirtolaisia menettäneestä maasta maahanmuuttomaaksi. Siksi olisi tärkeää määrittää nopeasti Suomen maahanmuutto- ja pakolaispolitiikan periaatteet ja tavoitteet. Lähtökohtana tulee olla maan omien työvoimareservien hyödyntäminen ennen rekrytointia ulkomailta. Ensisijaisia maahanmuuttajia olisivat ulkomailta palaavat suomalaiset ja heidän jälkeläisensä.

Seuraavan kehän Suomen maahanmuuttopolitiikassa muodostavat pohjoismaiset työmarkkinat osana suunniteltuja ETA:n vapaita työmarkkinoita. Muuttoliike Suomen ja ns. EY-maiden välillä jäänee suhteellisen vähäiseksi, vaikka lisääntynee jonkin verran, erityisesti nuorten ja koulutettujen suomalaisten muutto Eurooppaan.

Maahanmuuttopolitiikan uloimman kehän muodostaa muutto kolmansista maista. Suurin muuttopaine Suomeen kohdistuu itäisen Euroopan alueelta, erityisesti Neuvostoliitosta ja Puolasta. Tätä muuttoliikettä tullaan jatkossakin säätelemään oleskelu- ja työluvilla. Tähän liittyvä peruskysymys on se, tuodaanko Suomeen työvoimaa vai edistetäänkö tuotannollista yhteistoimintaa lähtömaiden kanssa - vai mahdollisesti molempia. On helpompaa ja viisaampaa siirtää pääomia ja osaamista kuin liikutella työvoimaa.

Maahanmuuttopolitiikkaan liittyy myös pakolaisuus. Euroopassa on 600 000 turvapaikan hakijaa, kun luku v. 1973 oli vain 25 000. Kaikkien länsimaiden ulkomaalaisvirastot ovat ruuhkautuneet. Turvapaikan anomisesta on tulossa yksi tapa pyrkiä siirtolaiseksi korkean elintason maahan. Monelle ulkomaalaiselle jopa kaukainen Suomi näyttää Edenin paratiisilta - tosin lämpötiloissa saattaa olla hieman eroja. Kuluvana vuonna Suomeen on tullut runsaat 2000 turvapaikan hakijaa, näistä noin puolet sisällissodan ja sisäisen terrorin koettelemasta Somaliasta.

Suurimpana ongelmana on turvapaikanhakijoiden asioiden käsittelyn hitaus. Lähes vuodenkin kestävä oleskelu ei ole eduksi Suomelle eikä turvapaikan hakijalle. Olisi siirryttävä kaksiportaiseen käsittelyyn. Rajalla seuloitaisiin sellaiset hakijat, joilla ei ole mitään edellytyksiä saada Geneven sopimuksen mukaista myönteistä ratkaisua. Myös hakemusten jatkokäsittely olisi saatava 1-3 kk pituiseksi lisäämällä poliisin ja maahanmuuttoviranomaisten valmiuksia kaikin tavoin.

Maakunta-itsehallinnon ohella toinen visio on se, että Suomi tulee vähitellen muuttumaan monikulttuuriyhteiskunnaksi. Se tuleeko tänne tuhansia, kymmeniätuhansia tai peräti satoja tuhansia maahanmuuttajia riippuu monesta seikasta. YK:n yleiskokouksessa on parhaillaan käsiteltävänä siirtolaisten kohtelua käsittelevä sopimus, joka lähtee siitä, että päätös siirtolaisten vastaanottamisesta on vastaanottavan maan suvereeni oikeus. Mutta sen jälkeen kun siirtolaisen maahantulo on hyväksytty, on häntä kohdeltava kuin valtion omia kansalaisia. Nämä periaatteet tulevat olemaan myös Suomen parhaillaan terävöitymässä olevan maahanmuutto- ja pakolaisuuspolitiikan lähtökohdiksi ja käyttövoimaksi. Keskeinen poliittisen päätöksenteon kysymys on maahanmuuton mitoitus: tarvitsemme vuosittain 25.000 maahanmuuttajaa, mikäli

haluamme seuraavalla vuosituohannella Suomen väkiluvun pysyvän entisellään. Jos pyrimme tyydyttämään vain työvoimavajeen, riittäisi 15 000 tulijaa vuodessa. Tosin työllisyystilanteemme on muuttunut huonompaan suuntaan siitä, kun nämä arviot tehtiin siirtolaisuusasian neuvottelukunnassa muutamia kuukausia sitten

Olemme siinä merkillisessä tilanteessa, että meillä on samaan aikaan sekä työvoimapulaa että työttömyyttä. Niinpä laskusuhdanteenkin aikana tarvitsemme tietyille aloille kuten metalliteollisuuteen ja palveluammatteihin, uutta työvoimaa. Käsitykseni mukaan pitemmällä tähtäyksellä maahanmuuttovirrat Suomeen kasvavat merkittävästi. Tämä asettaa suuria vaatimuksia yhteiskunnan kaikille tasoille, ja ennen kaikkea nykyisille usein ennakkoluuloisille asenteillemme ulkomaalaisia kohtaan.

Maahanmuutto- ja ulkomaalaispolitiikkaan tehtävät muutokset ulottavat vaikutuksensa pitkälle tulevaisuuteen ja koskettavat yhteiskuntamme perusteita monin tavoin. Päätösten tulee olla monipuolisesti harkittuja, eivätkä ne saa perustua ehkä sittenkin vain väliaikaiseen ja alueelliseen työvoimapulaan. Maltillinen maahanmuutto- ja pakolaispolitiikka on hyvin perusteltavissa myös muista maista saaduista kokemuksista. Merkittävään ulkomaalaisväestön maahanmuuttoon liittyy monia vaikeasti arvioitavia vaikutuksia ja kustannuksia, esim. terveydenhuollon, opetustoimen jne. osalta. Paljon riippuu myös Neuvostoliiton tulevasta kehityksestä. Nälkä voidaan torjua kansainvälisellä avustustoiminnalla. Pahin visio on tilanne, joka koettiin Terijoella aamuhämärissä maaliskuun 18 päivänä 1921, kun 8000 venäläistä sotilasta saapui Kronstadtista jään yli epäonnistuneen kapinayrityksen jälkeen.

Menneisyyden tarkastelun ohella itsenäisyyspäivän puheissa on lupa tarkastella myös tulevaisuuden näkymiä, kuten olen tehnytkin eräissä kohdin. Kuitenkaan ei ole syytä ryhtyä ennustajaeukoksi, vaikka usein hekin ovat olleet oikeassa. Niinpä Aino Kassinen ennusti 20 vuotta sitten Berliinin muurin sortuvan yhdessä yössä. Historiantutkija ja Helsingin yliopiston rehtori Päiviö Tommila totesi Itä-Euroopan tapahtumiin viitaten, ettei nykyaikana uskalla ennustaa kuukautta pidemmäksi ajaksi.

Mutta tärkeämpää kuin ennustella yksityiskohtia olisi nähdä mahdollisen kehityksen kokonaislinjat ja pohtia mitä vaatimuksia muuttuva tilanne asettaa meille kansakuntana ja yksilönä.

Euroopan turvallisuus ja yhteistyökokous totesi äskettäin Pariisissa, että "kylmä sota" oli päättynyt ja että uusi Eurooppa oli syntynyt. On myös sanottu, että Neuvostoliitto hävisi kolmannen maailmansodan - tällä kertaa lähes verettömän. Olemme aloittamassa uutta aikakautta, joka muistuttaa Kaarle Suuren v. 800 Roomassa luomaa yleiseurooppalaista yhteisöä. Toinen vertailukohta löytyy keskiajan renessanssista. Tulevaisuus vaatii meiltä uusia ajattelutapoja nähdä muutokset ennen kaikkea uusina mahdollisuuksina ja haasteina. Tämä edellyttää meiltä tervettä kansallista itsetuntoa, suvaitsevuutta ja solidaarisuutta lievittää omalta osaltamme maailman hätää. Uskon, että pohjalainen heimo ja sen käyttövoimana oleva pohjalaisuus ovat jälleen kerran neulan terävin kärki, kuten niin monta kertaa aikaisemminkin Suomen kansan vaiheissa.